

Nr 249.

Av herr **Olsson** i Mora **m. fl.**, med förslag till ändring i förordningen för statsverkets fond av rusdrycksmedel.

I den för riksdagen i statsverkspropositionen framlagda avdelningen »Inkomsterna» meddelar chefen för finansdepartementet, att han har för avsikt att senare inkomma med förslag till sådan ändring av förordningen angående statsverkets fond av rusdrycksmedel, att dylika medel, uttagna genom maltskatt, hädanefter icke skulle tillföras sagda fond. Inkomstberäkningen i propositionen är också uppgjord i anslutning till denna plan.

Likaså förebådas i samma sammanhang, att liknande förslag komme att framläggas rörande medel, uppkomna genom den så kallade mertullen å arrak och rom. Då emellertid på denna punkt en motsvarande sänkning av den nu gällande avsättningsgränsen för fonden samtidigt föreslages, komme denna förändring icke att genomsnittligt minska den totala avsättningen till fonden.

Resultatet av ett bifall till de alltså i utsikt ställda ändringarna av förordningen för rusdrycksmedelsfonden bleve, att avsättningsregeln för rusdrycksmedelsfonden endast komme att gälla:

dels »Rusdrycksförsäljningsmedel», beräknade för budgetåret 1924—1925 till 15 miljoner kronor,

dels »Brännvinstillverkningskatten» för samma budgetår beräknad till 14 miljoner kronor

eller sammanlagt för rusdrycksinkomster å tillhopa (tjugunio) (29) miljoner kronor.

Däremot skulle staten under samma tid taga i anspråk direkt för budgetändamål:

dels »Omsättnings- och utskänkningsskatten» beräknad till 42 miljoner,

dels »Maltskatten» beräknad till 15 miljoner samt

dels den under annan rubrik sig döljande mertullen för arrak och rom, beräknad till 800,000 kronor

eller sammanlagt för femtiosju miljoner åttahundra tusen (57,800,000) kronor.

Rusdrycksmedelsfondens syfte, att begränsa och efter hand avveckla det allmännas beroende av den inkomstledes beräknade profiten på rusdryckshanteringen, komme sålunda efter denna omläggning att omfatta endast ungefär en tredjedel av de på olika sätt uttagna rusdrycksinkomsterna.

Klart är att en sådan anordning icke vare sig formellt eller reelt komme att realisera fondens nyss angivna syfte. Den måste tvärt om antagas

komma att fullständigt ödelägga detsamma. Därav följer åter, att envar, som icke finner sig kunna medverka till en dylik utveckling, icke kan biträda ovan angivna förslag. Riksdagens nykterhetsgrupp har också enhälligt beslutit att nu icke blott motsätta sig mera nämnda begränsningar i rusdrycksmedelsfondens uppgifter, utan jämväl att söka återföra denna fond till den ställning och funktion, statsmakterna vid dess inrättande åsyftade att giva densamma.

Rusdrycksmedelsfondens uppgift angavs klart och tydligt i Kungl. Maj:ts proposition nr 186 vid 1913 års riksdag, vilken proposition låg till grund för riksdagens enhälliga beslut om fondens inrättande. I denna proposition yttras bl. a.:

»Vid bedömandet av denna fråga måste man i främsta rummet göra klart för sig vad man vill vinna med ett frigörande från beroendet av rusdrycksmedlen i berörda avseende. I själva verket lärer väl knappast råda någon meningsskiljaktighet om syftet med en sådan åtgärd. Den avser att undanröja det kanske mest svåröverkomliga hindret för ett ändamålsenligt och verksamt strävande att genom lagstiftning och andra positiva åtgöranden från samhällets sida frigöra folket från de skadliga verkningarna av rusdryckerna. Vid sådant förhållande är frågans upptagande till avgörande vid denna tidpunkt, då nykterhetskommitténs arbete i övrigt icke ännu är slutfört, icke blott icke till hinder för dess fortsatta arbete, utan tvärtom är det ägnat att i hög grad underlätta detta arbete i dess fortsättning, om klarhet kan vinnas på nu förevarande punkt.» — — —

»Vad själva saken beträffar, anser jag det knappast finnes någon angelägenhet av större vikt för ett framgångsrikt arbete till skapande av ökad folknykterhet, än att verksamma åtgärder vidtagas för samhällets frigörande från beroende av rusdrycksmedlen.» — — — — —

»Att på sätt nykterhetskommittén föreslagit, av rusdrycksmedlen avsätta överskotten för att därmed möta utgifter, som beräknas bliva en nödvändig förutsättning för genomförande av en verksam nykterhetspolitik kan icke, enligt min åsikt, vara förenat med några principiella betänkligheter. Jag anser tvärtom det ligga mycket nära till hands att för angivna ändamål avse ifrågavarande slag av inkomster.»

Märkas bör, att detta betraktelsesätt uttryckligt biträdades av ett enhälligt bevillningsutskott, och förslaget till förordning godkändes utan votering i båda kamrarna. Den sedermera utfärdade förordningen ägde följande lydelse:

Förordning angående statsverkets fond av rusdrycksmedel.

1 §.

Av statsverkets inkomster av brännvinstillverkningsskatt, maltskatt, punschskatt och brännvinsförsäljningsmedel skall, efter restitution för denaturerat brännvin och för malt, som vid skattepliktigt bryggeri omedelbart

använts för tillverkning av svagdricka, till en särskild fond avsättas vad som för varje år överskjuter ett belopp av 41,900,000 kronor.

Skulle för tre på varandra följande år medeltalet av ovannämnda inkomster understiga 41,900,000 kronor, skall därefter vad som överskjuter detta medeltalsbelopp avsättas till fonden. På enahanda sätt förfares, om därefter vid årligen verkställd uträkning befinnes, att medeltalet av ovannämnda inkomster under närmast föregående tre år ytterligare nedgått.

2 §.

Fonden, som benämnes statsverkets fond av rusdrycksmedel, är avsedd att i främsta rummet användas för reglering av sådana ekonomiska förhållanden, som äro en följd av mera ingripande åtgärder till rusdryckshanteringens begränsande eller avveckling.

Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må fondens medel även kunna användas för andra sociala ändamål.

3 §.

Fonden göres räntebärande och förvaltas av statskontoret i enlighet med de närmare föreskrifter, Kungl. Maj:t meddelar.

4 §.

Fondens avkastning skall, efter avdrag av förvaltningskostnaderna, läggas till kapitalet.

5 §.

Om sättet för fondens användning besluta Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1915.

I statsverkspropositionen vid 1915 års riksdag upptogs summan inkomster av brännvinstillverkningsskatt, punschskatt, maltskatt och brännvinsförsäljningsmedel till sammanlagt 41,900,000 kronor eller till det i förordningen för statsverkets fond av rusdrycksmedel stipulerade högsta belopp, som finge disponeras för statsregleringsändamål.

Statsverkspropositionen 1916, gällande år 1917, beräknade samma inkomstposter till kronor 35,700,000 eller 6,500,000 kronor lägre än det då gällande högsta beloppet för direkt användning till budgetsändamål.

Senare vid 1916 års riksdag inkom emellertid Kungl. Maj:t med en proposition, nr 238, i vilken föreslogs anordnande av en särskild spirituskatt, kallad spirituosaaccis och beräknad uppgå för följande budgetår till 5 miljoner kronor, avsedda att direkt tagas i anspråk för statsreglerings-

ändamål. Här mötte man sålunda det första försöket att på sidan om rusdrycksmedelsfonden tillgodogöra budgeten rusdrycksinkomst. Men den nya skatten angavs komma att erhålla blott tillfällig natur. Och för att göra den än mera antaglig tillstyrkte bevillningsutskottet en väckt motion om att medlen i fråga finge ingå till rusdrycksmedelsfonden, men att samtidigt skulle från fonden givas ett direkt anslag till »vissa statsbehov av social natur till belopp, motsvarande vad som genom spirituosaaccisen beräknas tillflyta fonden».

I en reservation till utskottets betänkande yttrade tre reservanter, herrar Oskar Eklund, K. A. Nilsson och Ingebrikt Bergman, att enligt deras mening denna omföring av den nya skatten genom rusdrycksmedelsfonden icke sakligt sett upphävde det förhållandet, att ett godkännande av accisförslaget ökade statsverkets beroende av rusdryckshanteringen. De uttalade tillika sitt tvivel om åtgärdens tillfälliga natur, vilken ståndpunkt emellertid av förslagets anhängare betecknades innebära överdrivna farhågor. Ty, förklarade en av utskottsmajoritetens talesmän, man hade inom utskottet bestämt sagt ifrån, att »medel från rusdrycksmedelsfonden icke få uttagas och användas till de omnämnda sociala ändamålen annat än under nu rådande kristid».

Utvecklingen sedan dess har visat att reservanterna i fråga, vilka företrädde riksdagens nykterhetsgrupps syn på saken, till och med hade mera rätt, än de då själva hade anledning föreställa sig. Ty även om denna första ansats att rubba rusdrycksmedelsfondens verksamhetsram genom bevillningsutskottets förslag formellt avvärjdes, så inleddes likväl genom det därpå grundade beslutet den aktion, som sedermera lett till det nuvarande kaosartade tillståndet på detta område. För detta första tillfälle tröstade man sig med, dels att beslutet om accisen endast gällde för tid till 1917 års slut, dels att till § 1 i förordningen om statsverkets fond av rusdrycksmedel skulle fogas följande tillägg: Till fonden skall jämväl läggas statsverkets inkomst av spritaccis. Vidare beslöts att i riksstaten för år 1917 under i anspråk tagna kapitaltillgångar upptaga ett belopp från rusdrycksmedelsfonden å 4,389,000 kronor. De därvid av kristiden föranledda »sociala ändamål» vartill detta belopp skulle användas, utgjordes av »kristidshjälp åt vissa statens befattningshavare» samt »understöd åt arbetslösa».

I statsverkspropositionen till 1917 års riksdag, gällande budgeten för år 1918, upptogs — trots de tidigare försäkringarna om spritaccisens tillfälliga karaktär och trots att man då visste sig kunna räkna med ett mycket betydande överskott från den senaste statsregleringen — förslag om spritaccis jämväl för det följande året. Det nu beräknade beloppet av denna skatt fixerades, med hänsyn till den begränsade tillgången på spirituosa, till 3,330,000 kronor.

Den vid 1918 års riksdag framlagda statsverkspropositionen upptog däremot icke denna skatteform. Skälet angavs vara »hänsyn till de mycket

starka anmärkningar som i riksdagen riktats mot denna skatt». Såsom avsättning beräknades endast förslagsvis 300,000 kronor räntemedel.

Här var man alltså för en tid inne på rätt väg. Men den kursen blev tyvärr ej långvarig.

Vid 1919 års riksdag förelägo i nu berörda avseenden flera anmärkningsvärda omständigheter.

Den viktigaste av dessa var, att den i rusdrycksmedelsfondens § 1 angivna maximisiffran för det belopp av dessa medel, som fick tagas i anspråk för statsregleringen, nu kunde förutses snart komma att väsentligt sänkas. Enligt de nu gjorda beräkningarna över rusdrycksinkomsterna för åren 1917, 1918 och 1919 kunde medelsiffran för dessa år antagas komma att stanna vid omkring 17 miljoner kronor. Då denna gräns enligt förordningen finge tillämpas på avsättningen under år 1920, vars budget reglerades genom statsverkspropositionen till 1919 års riksdag, fann sig regeringen härav föranledd att i nämnda proposition föreslå en avsättning till fonden av överskottsmedel å 5,800,000 kronor, vartill komme 360,000 kronor i räntor, summa 6,160,000 kronor. Denna beräkning blev också av riksdagen godkänd.

Här hade uppenbarligen tillkommit ett förhållande, varmed man icke räknat vid rusdrycksmedelsfondens inrättande. Att finansiellt brydsamma tider skulle inträffa och att därmed även frestelsen att i större utsträckning än förut tillgripa rusdrycken såsom skatteobjekt komme att göra sig starkt gällande var förutsett. Det var just för att i dylika situationer förebygga ett så utvidgat statligt beroende som fonden inrättats. Men att maximigränsen för rusdrycksmedlens utnyttjande skulle i ett slag omedelbart efter fondbestämmelsernas ikraftträdande sänkas från nära 42 miljoner kronor till mindre än 20 miljoner hade man icke kunnat tänka sig. Så hade givetvis icke heller skett därest icke kristidens näringsssvårigheter tillstött och sänkt tillgången på — och därmed även inkomsterna från — rusdrycker till ungefär en tredjedel av den förut vanliga mängden. Nu för-
rycktes härigenom i viss grad fondförordningens tillämpning.

Utan att avvakta, vad denna oförmodade utveckling kunde i och för sig innebära — vilket givetvis bleve helt och hållet beroende på, hur rusdryckskonsumtionen i fortsättningen komme att gestalt sig — fann den sittande regeringen sig efter ett års tvekan böra träda i sin föregångares fotspår och medels extra åtgärder utnyttja rusdryckerna såsom skatteobjekt. Därvid valdes efter det givna exemplet accisens form. För att bereda inkomster åt tilläggsstaten 1919 föreslog regeringen nämligen upptagandet av en särskild spritdrycksaccis, beräknad att inbringa 20 miljoner kronor. Utöver de tidigare försäkringarna att skatten icke skulle »bliva varaktig» tillade man nu, att den ej heller finge »verka höjande å det maximibelopp av hithörande inkomster, som staten framdeles kan få, enligt förordningen om statsverkets fond av rusdrycksmedel tillgodogöra sig för vanliga statsregleringsändamål». Slutligen gav man accisen den formen

att den skulle »uttagas å all utminuterad spirituosa, som försäljes över viss fastställd, accisfri mängd». Den konstruerades alltså såsom ett slags komplement till det nya restriktionssystemet för att hejda den vid tiden ifråga starkt tilltagande konsumtionen. Bevillningsutskottet tillstyrkte med viss jämkning förslaget.

Medan den år 1916 föreslagna vida lägre accisen bifölls först efter gemensam votering, segrade nu, dock efter ett energiskt motstånd från medlemmarna av riksdagens nykterhetsgrupp, utskottets hemställan omedelbart i båda kamrarna.

Detta beslut kunde med skäl betecknas såsom ett genombrott för strävandet att göra rusdrycksmedelsfonden sakligt betydelselös. Vad som därefter hittills följt har endast varit en naturlig fortsättning på samma väg. Det skulle också snart visa sig, att de av accisförslagets förespråkare upprepade försäkringarna, att det här endast varit fråga om tillfälliga, icke återkommande och alldeles icke efter hand stegrade anspråk, saknade allt värde.

Vid 1920 års riksdag meddelades, att det medeltal för rusdrycksinkomster, utöver vilket avsättning till rusdrycksmedelsfonden *finge* ske, visat sig »sannolikt utgöra» 20,4 miljoner, och att den stadgebestämda avsättningen därigenom bleve, utom räntan, 22 miljoner kronor.

Vid denna riksdag övertogs initiativet till extra rusdrycksskatter av enskilda motionärer. Efter förslag av herr Björnsson, Örne och Röing hemställde bevillningsutskottet om upptagandet av en omsättnings- och utskänkningsskatt, beräknad att tillföra, dels tilläggsstaten för 1920 20 miljoner kronor dels 1921 års statsreglering 41 miljoner, vilket förslag bifölls. Tillika beslöts att dessa skatter icke skulle ens formellt gå genom rusdrycksmedelsfonden, utan uttagas såsom en från nämnda fond fullt fristående beskattning.

Denna fond har sedermera, med vissa för denna framställning oväsentliga ändringar i detaljerna, vidhållits. Såväl för statsregleringarna år 1922, första halvåret 1923 och budgetåret 1923—24, ävensom för tilläggsstaterna 1921 och 1922, hava liknande beslut fattats. De i inkomst beräknade beloppen hava utgjort: för de ordinarie statsregleringarna respektive 62, 35 och 43,7 miljoner samt för 1921 års tilläggsstat 6 och för 1922 års dito 5 miljoner. I den nu föreliggande statsverkspropositionen är samma skatt beräknad till 42 miljoner.

Det är dock icke blott genom att med rusdrycksmedelsfondens skatteformer sidoordnade, fristående eller formellt anknutna avgifter på sprit upptagits och skapat ett nytt utvidgat beroende för det allmänna av rusdrycksinkomster som fondens syfte och betydelse efter hand blivit upplösta. Så har även skett genom att de till fonden i behörig ordning avsatta medlen oupphörligen tagits i anspråk för ändamål eller under för-

hållanden, som enligt vår mening icke stå i god överensstämmelse med fondförordningens vare sig anda eller bokstav.

Såsom utgifter, mot vilka ur nyss angivna synpunkt erinran icke synes oss kunna göras, vilja vi erkänna anslagen till upplysningsverksamhet i nykterhetsfrågan, till nykterhetsnämnderna, till bekämpande av olaga rusdryckstrafik samt möjligen till institutet för rasbiologi. De för bostadsändamål utlämnade lånen från fonden torde också få betraktas såsom en invändningsfri form för fonden tillhöriga medels placering. Däremot synas oss giltiga rättsgrunder icke kunna anföras för besluten rörande medlens användning till betäckande av kristidskommissionernas förluster, till bygandet av hospital, till kristidstillägg åt befattningshavare, till arbetslöshetsunderstöd eller beträffande överföringarna av spritaccismedlen. En mera ingående prövning av förordningens ordalydelse och berörda princip torde knappast lämna rum för tvekan, huruvida i dessa fall ostridiga förutsättningar för medlens användning förelegat eller icke. Med reservation för möjliga förbiseenden gäller detta vårt omdöme beslut, träffade före den 1 juli 1923 eller alltså före innevarande budgetårs början till ett belopp av omkring 92 miljoner kronor.

I varje fall måste de anvisningar, som kommit till uttryck i den nu föreliggande statsverkspropositionen — statsrådsprotokollet för finansärenden, Inkomsterna, sid. 8, nederst — däri rusdrycksmedelsfonden be-tecknas såsom en »reserv» för täckandet av eventuella budgetändamål, vara helt oförenliga med fondens verkliga uppgift och ställning. Ävenledes det inledningsvis berörda, i utsikt ställda förslaget att maltskatt och mer tull å arrak och rom skulle utmönstras ur rusdrycksmedelsförordningen måste nu anses helt oantagligt. Det går i rakt motsatt riktning till den väg, varpå, enligt vårt förmenande, en bättre ordning härutinnan skall vinnas.

Uppenbart är nämligen, att det nuvarande tillståndet icke är tillfredsställande, utan att det behöver tillrättaläggas. Men det synes endast kunna ske genom att samtliga utgående rusdrycksskatter inordnas under fondens bestämmelser, och att därvid den maximisumma, vid vilken av-sättning till rusdrycksmedelsfonden inträder, för vinnande av en rimlig utgångspunkt nu höjes till ett belopp, närmande sig det, vartill de upptagna rusdrycksskatterna tillsammanlagda uppgå. Med ett ord, man får börja om från början men då vid en maximigräns ungefär dubbelt så högt be-lägen som den, vilken infördes vid fondens tillkomst.

Säkerligen skall från många håll anmärkas, att en dylik fördubbling av det i förordningen medgivna tillgodogörandet av rusdrycksmedel för statsregleringsändamål är ett egendomligt resultat av fondens tioåriga verksamhet. Det kan gärna medgivas. Men hellre ett dylikt beslut än det nuvarande, fullständigt rätts- och principlösa tillståndet. Givetvis förutsätter dock en dylik omläggning, att efterföljande riksdagar skola på ett helt annat sätt än nu skett vaka över, att en sålunda intagen position icke får kringgås eller undermineras.

Det belopp, vartill i den nu föreliggande statsverkspropositionen malt-skatt, brännvinstillverkningsskatt, rusdrycksförsäljningsmedel samt omsättnings- och utskänkningsskatt beräknas inflyta är sammanlagt 86 miljoner kronor. Då de tre förstnämnda skatterna redan äro upptagna i förordningen för statsverkets fond av rusdrycksmedel, gäller det nu att upptaga i samma förordning jämväl omsättnings- och utskänkningsskatten. Därjämte torde dock för att klart markera syftet med fondens tillvaro, böra tilläggas en bestämmelse av innehåll, att därest ytterligare någon skatt eller avgift å rusdrycker utöver de ovan nämnda komme att fastställas, jämväl avkastningen av sådan avgift skall, i den mån densamma jämte övriga i förordningen nämnda skatter överskjuter det enligt förordningens omsättningsregel gällande maximibeloppet, avsättas till nämnda fond.

Det belopp, som nu bör i förordningen utsättas såsom maximibelopp för budgetens beroende, synes med hänsyn till de synnerligen tryckta förhållandena lämpligen böra bestämmas till 84 miljoner.

De följdstadganden eller övriga tilläggsförslag, som finnas erforderliga, torde vederbörande utskott lämpligast kunna och böra utarbeta.

Under åberopande av vad sålunda blivit anfört hemställas,

det riksdagen måtte besluta antaga följande förändrade

Förordning för statsverkets fond av rusdrycksmedel:

1 §.

Av statsverkets inkomster av brännvinstillverkningsskatt, malt-skatt, rusdrycksförsäljningsmedel och omsättnings- och utskänkningsskatt ävensom den år 1920 beslutade mertull å arrak och rom skall efter avdrag av vad på grund av särskilda bestämmelser restituerats av brännvinstillverkningsskatte-, maltskatte- eller tullmedel till en särskild fond avsättas vad som för varje statsregleringsår överskjuter 84 miljoner kronor. Därest ytterligare någon skatt eller avgift å rusdrycker utöver de ovan nämnda komma att fastställas, skall jämväl avkastningen av sådan avgift, i den mån densamma jämte övriga i denna paragraf nämnda skatter överskjuter nyss nämnda belopp, avsättas till fonden.

Skulle för tre på varandra följande skatteregleringsår medeltalet av ovan nämnda inkomster understiga 84 miljoner kronor, skall därefter, vad som överskjuter detta medeltalsbelopp, avsättas till fonden. På enahanda sätt förfares, om därefter vid årligen verkställd uträkning befinnes, att medeltalet av ovan nämnda inkomster under närmast föregående tre statsregleringsår ytterligare nedgått. Vid berörda medeltalsberäkning skall hänsyn

icke tagas till inkomst, som influtit under statsregleringsperioden
1 januari—30 juni 1923.

Stockholm den 21 januari 1924.

A. Olsson
i Mora.

Artur Tamm.

E. G. Nilsson.

C. O. Johansson,
Huskvarna.

A. J. Johansson,
Bro.

J. A. Jonsson,
Hökhult.

Sv. Bengtsson.
